

Výstava

Modra a baníctvo Malých Karpát

Modra, budova historickej radnice Štúrova 54, 29.03.2014 - 04.04.2014

Témy histórie baníctva, poznávania a ochrany prírody boli náplňou výstavy s názvom „Modra a baníctvo Malých Karpát“. Výstava v priestoroch historickej radnice v Modre na Štúrovej 54 trvala do piatku 4. apríla 2014. Hlavným organizátorom je mesto Modra pod záštitou primátorky mesta Ing. arch. Hany Hlubočkej.

Zahájenie výstavy Ing. arch. Hanou Hlubočkou, primárorkou mesta Modra a Jozefom Kráľom, výkonným tajomníkom Spolku Permon Marianka (foto S. Bednárová)

Počas vernisáže výstavy, ktorá sa konala v sobotu 29. marca 2014 bolo priblížené prvé tohtoročné číslo časopisu Montanrevue venujúceho sa baníckej histórii a súčasnosti baníctva na Slovensku. V pravidelnej rubrike opisujúcej históriu banských miest a obcí Slovenska, bola pozornosť venovaná menej známej baníckej lokalite na západnom Slovensku – Modre. Mesto známe hlavne svojou vinárskou tradíciou, výrobou modranskej keramiky, má bohatú históriu predhistorického osídlenia, pôsobenia štúrovcov alebo budovaním obľúbených rekreačných oblastí vo svojom okolí. Súčasťou histórie je aj etapa baníctva, ktorej pozostatky sú pozorovateľné v okolí mesta, v miestnych častiach Harmónia a Piesok. Okrem mnohých povrchových stôp po kutaní je tu zachovaný väčší počet podzemných banských diel, ktorými baníci v Modre hľadali rudy. Sú ukážkou akým spôsobom sa v minulosti hľadali rudy a ako boli razené podzemné banské diela v tvrdých skalných horninách. Opustené staré bane sú tiež lokalitami, kde sa skúma fauna, predstavujú zimoviská netopierov, opísané sú aj nálezy húb v podzemných priestoroch baní. V časopise Montanrevue 1/2014 boli pravdepodobne prvýkrát publikované výrezy starej katastrálnej mapy mesta Modry z roku 1851, kde sú zaznačené banské diela alebo lokality s banskou činnosťou. Vďaka tejto mape bolo možné identifikovať doteraz neznámy názov starej štôlne pod vrchom Zámčisko ako štôľňu Panna Mária Pomocná. Príspevkom Ing. Petra Ružičku z Katedry mineralógie a petrológie PriF UK bol v časopise opísaný výskyt typického minerálu vápenatých skarnov – granátu odrody grossulár, ktorý sa vyskytuje na lokalite Dolinkovský vrch.

Aktuálne číslo časopisu Montanrevue 1/2014, ktoré sa v rubrike „Slovenské banské mestá a obce“ venuje Modre (vydavateľ: Združenie baníckych spolkov a cechov Slovenska)

Po vernisáži mali návštevníci možnosť sa zúčastniť prednášok na témy „Baníctvo v Modre“ a „Netopiere v opustených banských dielach Malých Karpát“. Prvou prednáškou bola priblížená história baníctva v Modre, o ktorej sú zachované iba skromné údaje pred viac ako 200 rokov. Ako vo svojej prednáške uviedol Mgr. Matúš Sládok (o. z. Klub priateľov turistiky), viaceré z banských diel nachádzajúcich sa v Modre majú históriu svojho vzniku už pred týmto obdobím. Na opise podzemných banských diel, ktoré boli vyrazené v miestnej časti Harmónia a Piesok bolo

ilustrované intenzívne kutanie, pričom oblasť Modry možno zaradiť po Pezinku a Perneku, ako jednu z oblastí, kde sa najviac sústredila pozornosť baníkov v Malých Karpatoch v minulosti. Poslucháči mali možnosť sa tiež dozvedieť podrobné informácie o vybudovanom Modranskom banskom náučnom, podrobnosti z jeho prípravy, realizácie a detailný opis jednotlivých zastávok. Zdôraznená bola tiež potreba ochrany opustených banských diel pred ich postupnou prirodzenou deštrukciou alebo nebezpečenstvo vstupovania do priestorov starých banských diel.

Štôľňa Bartolomej, Modra-Harmónia (foto P. Ondrus)

Ochranu prírody sa týkala prednáška RNDr. Romana Lehotského a Mgr. Blanky Lehotskej, PhD. (Miniopterus – základná organizácia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny so sídlom v Bratislave). Mnohé staré banské diela na Slovensku predstavujú významné zimoviská netopierov. Aj malé otvory do zavalených baní umožňujú netopierom nájsť stabilné prostredie pre ich hibernáciu. Na Slovensku sa vykonáva sčítavanie netopierov zimujúcich hlavne v jaskyniach, starých baniach, pivniciach alebo starých budovách. V Malých Karpatoch je okrem mnohých jaskýň známych až 26 banských diel, v ktorých sú usadené kolónie netopierov. Častokrát sú desiatky až stovky jedincov ukryté v štrbinách a puklinách alebo voľne visia na strope starých baní. Netopiere zimujúce v baniach sú veľmi ohrozené prípadným vyrušovaním, pretože sa môžu prebudiť z hibernácie a môže prísť až k ich úhynu. Preto vstupovanie do starých banských diel, kde nie je povolená výnimka (napr. banské skanzeny), je aj z tohto dôvodu nevhodné. Veľké množstvo otázok poslucháčov a odpovedí prednášajúcich sa týkali hlavne správania netopierov, ich ohrozenia, potreby ich ochrany a boli doplnené fotografiami kolónií a jedincov, ako aj autentickými zvukmi zachytávacími správania netopierov v podzemných priestoroch. Všetky druhy netopierov sú na území Slovenskej republiky chránené zákonom č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov. Ich ochrana vyplýva aj zo Smernice Európskej únie o biotopoch, či Dohody o ochrane populácií európskych druhov netopierov (EUROBATS). Zaujímavým spôsobom tiež boli opísané metódy výskumu netopierov na Slovensku, ich výskytu, migrovania alebo ohrozenia jednotlivých druhov alebo na niektorých lokalitách.

Kolónia večerníc malých – Pipistrellus pipistrellus (foto B. Lehotská, R. Lehotský)

Bridlicová štôlna v Marianskom údolí je zatopená vodou, priestory štôlne po odčerpaní vody (foto R. Bednár)

Súčasťou expozície sú fotografie zachytávajúce stav starých banských diel v Modre a v Malých Karpatoch. Banské diela v Modre boli v minulosti razené za účelom hľadania zlata, aj keď zlato sa tu nevyskytovalo. Baníkom sa podarilo objaviť iba veľmi tenké žily obsahujúce nepatrné množstvo rudných minerálov alebo jemne rozptýlené zrnká pyritu v bridliciach. Mnohé zo štôlní boli vyrazené v miestach, kde baníci iba dúfali, že objavia zlato, ale ich snaha nemohla byť zhodnotená nálezom drahých kovov. Bane predstavujú peknú ukážku, ako boli v minulosti ručným spôsobom iba s použitím kladiva, ktorým sa udieralo na klin (železko) razené chodby a šachty v podzemí v tvrdých skalných horninách. Prostredníctvom fotografií banských diel sú priblížené aj oblasti v Pezinku, Perneku, Častej alebo Kuchyni, kde sa ťažilo zlato, pyrit, antimonit alebo polymetalické medeno-olovené zrudnenie. Na paneloch sú opísané bane v okolí Modry, banské diela identifikované v Modre na lokalite Piesočné (štôlna, haldy, povrchový lom, pingy), kde je zachovaný vstup do krátkej, 40 m dlhej štôlne, s názvom Dvojité. Ďalšie dva panely opisujú ťažbu antimonitu v Pezinku a Perneku, historickú ťažbu zlata v stredoveku, ale aj súčasný stav banských diel, ktoré sú po toľkých rokoch od ich opustenia zdeštruované, zatopené a nebezpečné.

Samostatná časť výstavy bola venovaná ťažbe marianskej bridlice v Marianke, v obci známej svojou pútnickou tradíciou. Vďaka svojej tmavosivej až čiernej farbe a dobrej štiepateľnosti sa v minulosti používala ako stavebný materiál alebo sa z nej vyrábali výrobky používané v Rakúsko-Uhorsku a vyvážené do mnohých krajín sveta. Pred stovkami rokov sa z marianskej bridlice vyrábali dosky a tabule na strešnú krytinu, dlažby a je zakomponovaná ako stavebný materiál do historických budov v Marianke. Pred zhruba 150 rokmi bol v Marianke založený moderný podnik zameraný hlavne na výrobu bridlicových písacích tabuliek, ktoré boli v tom čase veľmi žiadané a používané. Školské písacie tabuľky z marianskej bridlice sa tak dostávali na trh aj do okolitých krajín, ba boli vyvážené aj do zámoria (Anglicko, Južná Amerika, Orient). Na unikátnych fotografiách neprístupných, v súčasnosti zatopených priestorov bane na bridlicu, bolo návštevníkom ilustrované, ako sa v minulosti lámala bridlica, vyrábali z nej dosky na strešnú krytinu alebo obklady.

Expozícia bridlice, výrobkov z bridlice a vzoriek erlánov z Modry (foto S. Bednárová)

V prípade Bridlicovej štôlne v Marianskom údolí sa jedná o najstaršie zachované banské dielo na ťažbu bridlice na Slovensku. Expozíciu obohatili porovnateľné výrobky z bridlice zo susedných krajín.

Vystavené boli vzorky vzácnych minerálov Malých Karpát, medzi ktorými nechýbal kermezit, valentinit, bradholzit, sénarmonit, schafarzikit. Práve posledný z menovaných je typovým minerálom z územia Slovenska. Prvýkrát na svete bol opísaný z antimonitového ložiska v Perneku a vytvára prizmatické hnedočervené kryštály veľkosti jedného až dvoch milimetrov, ojedinele väčšie. Vďaka prvému opisu schafarzikitu z Perneku a výskytu ďalších minerálov ako je kermezit a valentinit, je táto malokarpatská obec známa v mineralogických kruhoch po celom svete, ale dá sa povedať, že nedocenená u nás. Rovnako aj kryštály brandholzitu, vzácného sekundárneho minerálu, sú známe z antimonitového ložiska v Perneku. O jeho raritnom výskyte svedčí aj to, že Pernek bol druhou lokalitou na svete, kde sa objavil. Pred pár rokmi došlo k nájdeniu kryštálov brandholzitu aj na antimonitovom ložisku v Pezinku a tieto kryštály niekoľko milimetrových rozmerov (až do 1 cm) sú najväčšími známymi kryštálmi brandholzitu na svete a zároveň, Pezinok je štvrtou lokalitou na svete, kde sa tento vzácny minerál vyskytuje. Brandholzit vytvára priehľadné až biele tabuľkovité kryštály. Popri týchto vzácnych mineráloch boli počas vernisáže vystavené aj ďalšie typické minerály vyskytujúce sa v Malých Karpatoch, ako antimonit, goldmanit, pyrit, pyrotín, gudmundit, berthierit, ale aj vzorka zlata, ktoré sa ťažilo v Pezinku.

Kryštál brandholzitu, veľkosť 2 mm (foto R. Bednár)

Ďalšiu časť expozície tvorili banícke nástroje používané v minulosti. Vystavené boli banícke lampy na loj (otvorené železné kahance) z prvej polovice 19. storočia, banícke lampy na olej (zatvorené železné kahance z druhej polovice 19. storočia), lampa na karbid (karbidová lampa) alebo bezpečnostná lampa používaná v uhoľných baniach na Slovensku. Na výstavu boli zapožičané exponáty baníckych klinov, kladiva, banského krompáča – nástroje, akými sa razili banské diela v Modre pred pár storočiami.

Banické nástroje a banské lampy (foto S. Bednárová)

Veríme, že pripravená expozícia priblížila zaujímavú časť kultúrno-historického dedičstva mesta Modry, ktoré si zaslúži, aby sa o ňom vedelo a ochraňovalo aj pre ďalšie generácie. Modra, ako miesto s najstaršími budovanými a v minulosti mimoriadne obľúbenými rekreačnými oblasťami Harmónia a Zochova chata, má veľký potenciál pre prezentáciu dejín banskej činnosti vykonávanej v minulosti práve na týchto lokalitách. Veď v okolí Modry je okrem turisticky známych miest viacero geologických, mineralogických, a ako sme mali možnosť uviesť na tejto výstave, aj niekoľko baníckych lokalít, informácie o ktorých môžu byť zaujímavé pre návštevníkov regiónu Malých Karpát.

Marianka, Bratislava, 4. apríl 2014

Spolok Permon Marianka

Spolok pre montánný výskum